

ה', נחלקו בה חכמים ור' יהודה האם מעכבת אם לאו. ובארזו חכמים אחרונים שמחלוקתם ביסוד דין קדושת ביכורים; לדעת חכמים קדושתם כקדשי מזבח וכעין קרבן שהכהנים זוכים באכילתו משלחן גבוה, ועל כן הנחה על גבי המזבח היא חלק יסודי ממהות הביכורים. ואילו לדעת רבי יהודה אין הביכורים אלא כקדשי הגבול, כתרומה ושאר מתנות הניתנים לכהנים [אלא שנוסף בהם מצות הנחה]. ובוהו בארו כמה מחלוקות שנחלקו רבי יהודה וחכמים בענין הביכורים; אשרה שבטלה – לדברי חכמים אין מביאים ממנה ביכורים, שהוקשו לקדשי מזבח. ולרבי יהודה – מביאים (ירושלמי פ"ק דבכורים ב). לדעת חכמים (במשנה בכורים ג, יב) הביכורים ניתנים לאנשי משמר, והם מחלקים אותם ביניהם – כקדשי המקדש, ולדעת רבי יהודה נותנין לחבר בטובה (אור שמח בכורים ג, א).

וכן, לדעת ר' יהודה (חלה ד, ט) הביכורים אינם ניתנים אלא לכהן חבר, כתרומה שאסור למוסרה לכהן עם הארץ, שמא יזלזל בשמירתה בטהרה. ואילו לדעת חכמים ניתנים לכל כהן, שכיון שטעונים הנחה, הרי הם כקדשים ולא יבואו לאכלם בטומאה כתרומה (הדושי הגרז"ר בענינים ח"ב ז. וע"ע בספר בית ישי (סימנים א' ט) שבאר לפי"ז סוגיות נוספות בשיטות ר' יהודה וחכמים. וע"ע שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קכד, ה – דרך אחרת). על שיטת הרמב"ם שפסק שהמביא בכורים לאחר החג – מביא ואינו קורא, ע"ע בבית ישי שם סי' ט, ובאילת השחר.

רבי יהודה אומר והנחתו זו תנופה... – רש"י מפרש שדורש 'והנחתו' מלשון הנחיה, והיינו לשון הולכה והוזה הנחה והנה (וכ"פ התוס' בסוכה מז; הכתב והקבלה כו, ד). והנה הגר"א הגיה בגמרא: 'והנחתו' – זו תנופה... כשהוא אומר 'והנחתו' הרי הנחה אמור, הא מה אני מקיים 'והנחתו' – זו תנופה'. כשנצרך גרסה זו עם הפירוש הנזכר, נמצאנו למדים שהנפת הכהן [והנחתו] – מתייחס [לכהן] אינה אלא הנחיה והדרכה להנפת הבעלים, שהיא העיקר (כמו שכתב רש"י במנחות צג: וכ"כ הריטב"א בסוכה. וע' מש"ח (תבא כו, ד) שכתב לתלות שאלה זו במחלוקת ראב"י ורבי יהודה). ואילו 'והנחתו' – הבעלים – לשון הנחה הוא, כפשוטו.

[הדברים תואמים עם מה שפירש רש"י הירש שהנחת ידו של הכהן מלמטה, ענינה להדריך את הבעלים בהנפתם].

דף יט

בכורים מאימתי חייבין עליהן – משיראו פני הבית – שיטת רש"י (יח: וכ"כ הר"ש רפ"ב דבכורים) שראית פני הבית היא הכניסה לעזרה. ופרש החזון-איש (הו"מ ליקוטים כג), שרבי יצחק סבר הנחה אינה מעכבת [כר' יהודה] וכן קריאה אינה מעכבת, ולכך ההכנסה לעזרה היא המעכבת לדעתו [אפשר הטעם משום דבעינן ראוי להנחה ולקריאה]. וסובר שאין חייבים עליהם משום זרות אלא כשנראו לאכילה לכהן. [אפשר שמקורו מקרא דלא תוכל לאכל בשעריך... כי אם לפני ד' אלקיך תאכלנו וכדרך שדרשו (בע"ב) על מעשר שני. וביכורים כתובים גם הם באותם מקראות. ואין אני קורא בביכורים לפני ד' תאכלנו כל זמן שלא הותרו].

ולפי זה, לפי מה שאנו נוקטים להלכה הנחה מעכבת – אין זר מתחייב עליהם [או כהן שאכלם מחוץ לחומה] אלא לאחר הנחה.

ואולם הרמב"ם (בכורים ג) פסק שחיוב זר מתחיל משעה שנכנסו לפנים מחומת ירושלים. ונראה שפרש 'משיראו פני הבית' – משעה שאין החומה חוצצת בין הביכורים לבית המקדש [ובכסף משנה פרש: משיראו בתי ירושלים]. ולשיטתו חיוב זרות מתחיל עוד בטרם הותרו לאכילת הכהן, אם אך היו במקום אכילתם – בירושלים. עד כאן מתוך דברי החזו"א ז"ל.

ובספר בית ישי (ט) נטה מפירושו זה ובאר שגם אם הנחה מעכבת, אין חייב משום זרות אלא בראית פני הבית, ובעצם היה ראוי שיהיו קדושים משעת ההפרשה כשאר קדשי הגבול, ובאר ר' יצחק וחידוש שרק בראיתם פני הבית חלה עליהם קדושת ביכורים. וזו ההוכחה שהביאו מר' אליעזר, שמקצתן שבחוץ – חולין הן [והחזו"א פרש הסייעתא מר' אליעזר בענין אחר].

ועוד פרש שם שלכך הרמב"ם הוציא את דברי ר' יצחק 'משיראו פני הבית' ממשמעות הפשוטה – שכיון שהביכורים קדשי הגבול, מהיכי תיתי תהא קדושתם תלויה בעזרה, אלא ודאי הכוונה לכניסה לירושלים. והאריך עוד בכל הענין. (וע"ע בשו"ת אחיעזר ח"ב לה, ו בספר חדושים ובאורים, שגם קודם ראית פני הבית יש עליהם חלות שם בכורים ואינם ממש כחולין).

(לרש"י, מתפרש 'פני הבית' – פנים הבית. ולהרמב"ם (לפי' החזו"א) – חזית הבית, מבחוץ. ולהלן בע"ב: 'משיראו פני חומה' הפירוש מבפנים, שהרי אפילו פסיעה אחת מבחוץ – פודה. ולענין מעשרות נקטו בכ"מ 'משראו פני הבית' כלומר שראה את החזית, שנכנס בה ולא בפתח אחורי – ע' רש"י ב"מ פח).

'הרי הן כחולין לכל דבריהם' – כלומר, עדיין אין קדושת בכורים חלה עליהם לענין זר האוכלן ולאיסור חוץ לחומה, אבל חייבים עליהם משום אזהרת קודם קריאה או קודם הנחה – מדרשת רבי שמעון (לעיל יז) שלמד ב'אם אינו ענין' מחוץ לחומה.

ואולם בספר החינוך (תמט) כתב שאין חייבים עליהם משום איסור קודם הנחה אלא לאחר שנכנס לירושלים [וזה לפי שיטת הרמב"ם הנ"ל שהקובע הוא חומת העיר ולא העזרה]. וצ"ע בשיטתו. ואמנם גם לדבריו שאין 'לאו' בדבר, אבל 'עשה' יש, שלא אמרה תורה לאכלם אלא לאחר הנחה [וכדין מעשר שני קודם שנכנס לירושלים, להלן בע"ב] (חזו"א חו"מ לקוטים, כג).

'מה בכור אינו אלא בפני הבית, אף מעשר אינו אלא בפני הבית' –

דין מעשר שני בירושלים [העתיקה] בזמן הזה (על פי המלוקט מפוסקים אחרונים): כיון שאסור לאכלו כשאין בית, כמבואר כאן, וגם אסור לפדות מעשר שני טהור בירושלים, או להוציא ממנה – על כן יש לתקן הפירות באחת משתי דרכים:

או להוציאם בעודם טבל מן העיר ולהפריש שם את המעשר ולפדותו, או להכשיר את הפירות ולטמאם קודם שנגמרה מלאכתם [ואם כבר נגמרה מלאכתם – יפריש תחילה תרומה ומעשר ראשון ותרומת מעשר, ואחר כך יכשיר את שאר הפירות ויטמאם] ולהפריש מעשר שני בטומאה, וכך יוכל לפדותו אף בירושלים. [ואולם יש שכתבו שאי אפשר לפדות מעשר-שני טמא בירושלים בזמן הזה, מפני שגם ללא הטומאה לא היה רשאי לאכלו (כפתור ופרח מא; פאת השלחן; חדושי אור שמח ב"מ מד:)] אך 'ידוע שאין המנהג כן' (מנחת שלמה סד, ז ע"ש).

ובדיעבד, אם כבר קרא שם למעשר שני בתוך ירושלים, יש מקלים לטמאו ולחללו משום הפסד (כן כתב בחזון איש שביעית ה, י. וכן משמע בכסף משנה מעש"ש ב, ד. וכן דעת בעל ספר חרדים – ע' מנחת שלמה עא, כח). ויש מפקפקים בזה ומחמירים שאין לו תקנה אלא מניחם עד שירקבו. (ע' פרישה יו"ד שלא, כה) שצידד שלא התירו בירושלמי לטמאותם אלא קודם מירוח. וע"ש בדרישה. וכיו"ב כתב כפאת השולחן ג, ל בבאור שיטת השו"ע. וכן כתב הגרי"מ טוקצינסקי בספרו 'ארץ ישראל' (ח"ב ה), שאם כבר הפריש בירושלים – אין להם תקנה).

וכן יש סוברים שפירות שאין בהם שיעור 'כביצה' – אינם מקבלים טומאה, ולכן אין להם תקנה אלא בהוצאתם מן העיר קודם שהפריש. והוא הדין לשאר שמנים מלבד שמן זית, אפשר שאינם מקבלים טומאה (עפ"י 'קיצור הלכות תרומות ומעשרות' לגר"י בויאר שליט"א יב, יג).

מאידך יש שכתבו שנהגו בירושלים להקל בזמן הזה לפדות מעשר שני אפילו טהור (ספר חרדים ספ"ז; שערי צדק י"א, ת. והוא עפ"י דעת התרומה – הובא בכפתור ופרח מא, אך שם השיג עליי. וכן הביאו מהתוספתא (פ"ג) שאף בזמן הזה אין פודין מעש"ש בירושלים. ויש שנסתפק אם הוא מדאורייתא או מדרבנן – 'חדושים ובאורים'). וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ג קנר, לענין אתרוג של מעשר שני בירושלים ומחוצה לה.

'אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, אפילו בכור נמי' – בענין הקרבת קרבנות בזמן הזה כשאינן בית, ע' במובא ביוסף דעת שבועות טז. מלבד הספרים המצוינים שם, ע"ע: הלכות א"י לרבנו יעקב בעל הטורים (נדפס בסוף ספר התרומה); כפתור ופרח דף טו; כפת תמרים סוכה לד; בני ציון מהדו"ק א; בית יצחק יו"ד ח"ב פג; שדי חמד מערכת ק כלל עה, יג ומערכת ט סוף כלל כב; חו"א אה"ע ב, ז; הקדמת תפארת ישראל לקדשים 'חומר בקדש' פ"ד כו. וכבר חוברו חיבורים שלמים על נושא זה, ועדיין לא נאמרה בו הלכה פסוקה – ע' דרישת ציון (לרצ"ה קלישר); דרישת ציון וירושלים (לר"ד מקרלין, בעל שאילת דוד); עבודה תמה (לר"ח נתנון); קונטרס הר ציון (לרצ"פ פרנק) ספרי 'בנה המקדש' ועוד.

(ע"ב) 'דם ובשר חדא מילתא היא' – ואף על פי שצריכים להקש, והרי מכל מקום יש כאן 'למד מן הלמד' – אלא לאחר שלמדנו בשר מדם בהקש, אנו מחשבים את הבכור כדבר אחד, ומקיישים מעשר לבכור (עפ"י חדושים ובאורים). וכדומה לזה יש במנחות פב: גבי פסח מצרים ופסח דורות.

'מנין למעשר שני טהור שפודין אותו אפילו בפסיעה אחת חוץ לחומה, שנאמר: כי לא תוכל שאתו' – נראה שדרשוהו כדבר בפני עצמו; לא רק כי ירבה ממך הדרך אלא גם כאשר לא תוכל שאתו – ונתת בכסף. אלא שיש לעיין מה משמעות יש לוכי ירבה ממך הדרך; כי ירחק ממך המקום? – ושמא לומר שלכתחילה ראוי להעלות המעשר עצמו מלבד אם רבה הדרך. ולעולם מצד דיני פדיה די אפילו בפסיעה אחת (עפ"י חדושים ובאורים).

'... כי ירחק ממך המקום – ממילואך. בעי רב פפא: נקיט ליה בקניא מאי. תיקו' – הרמב"ם (מעשר שני ב, ח) פרש להפך מרש"י, הוא בפנים ומשאו מבחוץ – יכול לפדותו, כיון שאני קורא בו 'כי ירחק ממילואך'.

ולשיטתו זו נראה שהספק של רב פפא מתפרש לצד ההפוך; שנמצא תחת ידו משא קל שקשור לקנה הנתון בידו למשענת [כדכתיב משענת קנה רצוף] – כיון שאין אני קורא בו 'לא תוכל שאתו אפשר שאינו יכול לפדותו (עפ"י חזון איש חו"מ לקוטים כג. ע"ע"ש וע"ע חדושים ובאורים).

'כהן שעלתה בידו תאנה של טבל... אכלה לוקה אחת... לוקה שתים' – כבר נחלקו הראשונים ז"ל האם תרומת שאר פירות מלבד דגן תירוש ויצהר – מדאורייתא (ראה בפירוט ביוסף דעת בכורות נד). ולפי הסוברים שאינה אלא מדרבנן צריך לומר שנקט כאן תאנה לסימן ודוגמא בעלמא, וממנה נדון לתרומה של תורה. או שמא הכוונה 'לוקה' – מכת מרדות (עפ"י תשובת רשב"ץ ח"ג רו ועוד).